

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE

Proza itinerantă a lui Sándor Bölöni Farkas – abordare contextuală

Rezumat teză de doctorat

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Egyed Emese

Autor/Student doctorand:
Sikó Beáta

CUVINTE-CHEIE:

călător, călătorie, transfer de cunoștință, narațiune de voiaj, ideologie, complexitate, autenticitate

CUPRINS

Introducere și premisele tezei

Capitolul I

I.1. Sinteza și rezultatele cercetărilor anterioare

- 1.1. Definiția termenilor
- 1.2. Direcții principale de cercetare ale literaturii itinerante
- 1.3. Apartenența disciplinară a acestei cercetări
- 1.4. Istoria călătoriei și tipuri de călătorii istorice
- 1.5. Călători maghiari și modele de călătorie în context est-european

I.2. Receptarea călătoriei și prozei itinerante a lui Bölöni Farkas

- 2.1. Receptarea și critica contemporană a călătoriei și a narațiunii de voiaj a lui Bölöni Farkas
- 2.2. Limbajul criticilor din secolul al XIX-lea implementând elemente și noțiuni ale sferei sacrale și cultice
- 2.3. Redescoperirea și reinterpretarea lucrării „Călătorie în America de Nord”
- 2.4. Epoca posterioară redescoperirii jurnalului de călătorie: diversificarea studiilor și analizelor
- 2.5. Cercetări făcute în a doua jumătate a secolului XX, perspective noi
- 2.6. Obiectivele și direcțiile urmărite în această teză

Capitolul al II-lea

II. 1. Cele două texte: jurnalul de călătorie și lucrarea „Călătorie în America de Nord”

- 1.1. Caracteristicile generice ale textelor
- 1.2. Relevanța materialelor paratextuale în contextul narațiunii publicate
- 1.3. Pre-textul lucrării publicate: retorica și structura jurnalului de călătorie
- 1.4. Raportul dintre jurnalul de călătorie și narațiunea publicată

II. 2. Persoana întâi

- 2.1. Perspectiva narativă subiectivă
- 2.2. Individul liric
2. 3. Concluzii

Capitolul al III-lea

III.1. Angajament individual față de societate înainte de călătorie

III.2. Complexitatea călătorului: fuziunea atitudinii călătorului din epoca de reformă cu cea a turistului

2.1. Criteriile principale de categorizare a instituțiilor

2.2. Întrebările principale ale categorizării, cazuri interesante

2.3. Rezultatele categorizării

2.4. Imaginea călătorului apelând la diferite forme de divertisment/recreere, în oglinda corespondențelor private

2.5. Concluzii

III.3. Diplomatul Bisericii Unitariene din Cluj-Napoca în mediul religiilor occidentale

3.1. Ca diplomat, printre adepții diferitelor confesiuni

3.2. Critica indirectă și mesajul implicit al diplomatului

3.3. Concluzii: mai mult ca un turist și un avocat al reformelor

Capitolul al IV-lea

IV.1. Funcția ghidurilor turistice din secolele XVIII și XIX

IV.2. Instrumentele de sprijin ale călătoriei lui Bölöni Farkas: ghiduri turistice, narațiuni de voiaj și alte texte

2.1. Relevanța repertoriului din biblioteca lui Bölöni Farkas conceput în anul 1830

2.2. Dicționare și lexicoane

2.3. Cărți despre Franța

2.4. Cărți despre Marea Britanie

2.5. Valoarea cărților cu teme americane

2.6. Sursele de referință lucrării publicate

IV.3. Al doilea registru de cărți împrumutate: natura și frecvența împrumuturilor

IV.4. Comentariile călătorului despre ghidurile turistice americane contemporane

IV.5. Concluzii

Capitolul al V-lea

V. 1. Urmărirea modelelor și exemplelor precedente în cadrul călătoriilor europene

1.1. Pe urmele altor călători

1.2. Relevanța ghidurilor turistice

1.3. Scrisori trimise în timpul turului european, ca surse esențiale pentru cercetător

V. 2. Modalități de interpretare ale călătoriei lui Bölöni Farkas în America

2.1. Impactul relatării lui Levasseur asupra prozei itinerante a lui Bölöni Farkas

2.2. Relevanța ghidului turistic american „The Northern Traveller” în formarea atitudinii călătorilor transilvăneni

2.3. Importanța scrisorilor de recomandare în relațiile externe și în planificarea traseului american

2.4. Concluzii

Capitolul al VI-lea

VI.1. Funcția ghidurilor turistice americane – de la început și până în prima jumătate a secolului XIX

VI.2. Rolul primei enciclopedii maghiare și a narațiunii de voiaj în modelarea imaginii Statelor Unite și a democrației americane

VI.3. Sinteza cercetărilor anterioare: studiile despre imaginea Americii în cadrul lucrării publicate

VI.4. Ipoteza principală a acestei cercetări

VI.5. Analiza comparativă a imaginii Americii în lucrarea publicată și în jurnalul de călătorie

VI. 6. Concluzii

Concluzii finale

BIBLIOGRAFIE

1. Manuscrise

2. Antologii de texte (Operele publicate ale lui Sándor Bölöni Farkas, alte narațiuni de călătorie, antologii)

3. Volume de studii, monografii, lexicoane

4. Publicații periodice, studii și comunicări de texte apărute în reviste

5. Surse de pe internet

APPENDIXE

Appendix 1. (MsU 959)

Appendix 2. (MsU 785/D)

Appendix 3. (MsU 785/C)

Appendix 4. (Instituții)

Appendix 5. (Evenimente)

Publicarea în limba maghiară, în 1834, a lucrării lui Sándor Bölöni Farkas, intitulată „Călătorie în America de Nord”, a deschis, prin perspectiva sa, un nou orizont în mentalitatea generației din epoca reformelor transilvane și maghiare. Lucrarea, care conține o culegere a experiențelor și observațiilor trăite în America de Nord de acest călător și autor, a lansat o discuție ferventă în sfera publică, jucând un rol de referință deosebită în cadrul dezbaterilor și discuțiilor publice din dieta maghiară și transilvană. Prin impactul și influența sa, narațiunea de călătorie a lui Bölöni Farkas a contribuit la un proces de transfer a cunoștințelor și informațiilor despre Vest, la receptarea cărora au fost predispuși mai degrabă reformiștii din Ungaria și Transilvania.

Totuși, lucrarea publicată nu constituie singurul mijloc de transfer al cunoștințelor, întrucât și alte texte aflate în miezul narațiunii de călătorie – aparținând tot de patrimoniul lui Bölöni Farkas – au devenit parte a acestui proces de îmbogățire a cunoștințelor despre occident: jurnale (jurnalul de călătorie și jurnalul intim), corespondența din timpul călătoriei, repertoriul cărților proprii și listele cărților împrumutate. Ca dovezi ai rețelelor de circulație a cărților și lucrărilor occidentale, aceste documente au contribuit, la rândul lor – deși nu în măsură deplină – la modelarea informațiilor și imaginii Vestului în percepția generației reformiștilor, deoarece aceste texte ale călătorului din Transilvania confirmă, sau dimpotrivă, descompun și demolează imaginea transmisă despre Europa de Vest și Statele Unite ale Americii.

Prezenta teză de doctorat – care este și sinteza cercetărilor făcute în cadrul programului de doctorat – surprinde în sens larg călătoria occidentală, din secolul al XIX-lea, a lui Sándor Bölöni Farkas, dar își propune să examineze în detaliu și un aspect specific al acestei călătorii: în ce măsură reprezintă călătoria respectivă o posibilitate în procesul de îmbogățire a masei de informații în epoca de deșteptare națională și culturală, și cum constituie călătoria o formă de dobândire a cunoștințelor și un mijloc de schimb de experiențe, în epoca reformelor din Ungaria și Transilvania.

Prin urmare, teza mea de doctorat își propune să exploreze fațetele diferite ale prozei itinerante a lui Bölöni Farkas, având ca scop, în primul rând, cercetarea importanței acestora din perspectiva culturii istorice și expunerea valorii apodemice a documentelor respective. Astfel, ca întrebare principală a tezei se constituie următoarea problemă: cum și în ce măsură se realizează transferul de cunoștințe în proza itinerantă – care cuprinde atât lucrarea publicată cât și alte manuscrise – de Bölöni Farkas. Pornind de la premisele următoare, doresc evidențierea faptului că, prin intermediul mijloacelor directe sau indirecte și în contexte diferite, aceste documente au contribuit, fără îndoială, la modelarea percepției publicului –

atât a persoanelor care se aflau în apropierea lui Bölöni Farkas, cât și a celor care constituiau publicul larg:

I. Discursurile care înconjoară narațiunea „Călătorie în America de Nord” sunt diverse și numeroase, dar analizând natura discursurilor din epoca respectivă, se poate evidenția o uniformitate și similaritate.

II. Jurnalul de călătorie a lui Bölöni Farkas este, prin formă și funcție, un text eterogen, care, ca un paratext al lucrării publicate în 1834, nuanțează imaginea transmisă de „Călătorie în America de Nord”. De aceea, în cadrul tezei trec prin metoda de explorare a rețelei complexe de relații dintre cele două documente, analizând problematica trinității autor-narator-personaj principal, structura textelor și modalitatea de reprezentare a experiențelor de călătorie.

III. Deoarece jurnalul de călătorie nu constituie un document conceput pentru comunicare publică, el transmite o imagine mult mai autentică, și astfel mai puțin idealizată și romanțată, a occidentului – și în principal a Statelor Unite ale Americii – decât lucrarea publicată în 1834.

IV. Imaginea călătorului poate fi surprinsă de-a lungul a trei categorii sociale, totodată constituie și o entitate complexă. Particularitățile călătorului din epoca reformelor sunt însoțite de trăsăturile caracteristice ale turistului, la care se adaugă și atribuțiile aceluși călător de religie unitariană, care traversează cele două continente ca un diplomat acreditat al Bisericii Unitariene din Transilvania.

V. Analiza concomitentă și paralelă a surselor sub formă de manuscris și a lucrării publicate în 1834 permite reconstrucția fidelă a itinerarului călătorului, definirea modelului de călătorie, totodată permite determinarea acelor obiecte care funcționează, la rândul lor, ca dovezi, ca amintiri aduse din călătoria în occident.

Capitolul I

Primul capitol al tezei de doctorat precizează termenii relevante din perspectiva cercetării, astfel noțiunile de CĂLĂTORIE și CUNOȘTINȚĂ sunt, teoretic, interpretate; totodată sunt sistematizate abordările diferite legate de aceste noțiuni. Abordarea noțiunii CUNOȘTINȚĂ se realizează din perspectiva teoriei informației.

Cercetarea și analiza călătoriei în forma prezentă constituie o nouă disciplină, deoarece derulează, din decenii anterioare, prelucrarea textelor legate de călătorii și a narațiunilor de voiaj, într-un mod sistematic. Până în anul 1980, în primul rând studiile culturale – ca

etnografia, antropologia și istoriografia – au fost cele care au considerat că sarcina lor este analiza surselor similare. Această întârziere se datorează diversității textelor, deoarece varietatea lor a făcut problematică formularea unei definiții unitare. Astfel, studiile și cercetările literare le considerau specii literare secundare, texte care, prin structura lor retorică și poetică, prin valorile lor estetice, nu ating nivelul altor specii literare canonizate.

În ultimii ani, disciplina *travel writing studies*, care se ocupă de analiza textelor itinerante, a încercat să ne prezinte o definiție completă și deplină a termenului *travel writing*. Din punct de vedere generic s-a constatat că termenul respectiv desemnează un grup compus din specii literare eterogene. Acest grup este caracterizat prin hibriditate și flexibilitate, pentru că îmbină atât caracteristicile specifice ale textelor ficționale – de exemplu, caracteristicile specifice romanului picaresc – cât și caracteristicile specifice ale textelor non-ficționale, de exemplu, trăsăturile speciilor literare din genul memorialistic.

Deoarece nu s-a ajuns încă la un consens uniform și general referitor la definirea termenului *travel writing* – ce anume aparține acestui domeniu al literaturii itinerante și ce este exclus din acest domeniu – diversele teorii literare abordează și interpretează în mod diferit aceste texte. Așadar, *travel writing* se caracterizează nu numai prin hibriditate generică, ci și prin modalitățile diferite de interpretări. În perioada anterioară au apărut mai multe paradigme și studii:

1. Interpretări critice înrădăcinate în deconstrucție – această formă de studiu distruge imaginea unei literaturi itinerante obiective și neutre, deoarece editorialistul de călătorii folosește numai acele mijloace de reprezentare care sunt permise de ideologia respectivă.

2. În antiteză cu paradigma deconstructivistă, paradigma literală examinează experiențele și observațiile înregistrate de călător ca reprezentări concrete, transparente și oneste ale evenimentelor trăite, astfel că această paradigmă nu ia în considerare nicio ideologie.

3. Între cele două paradigme și metode de cercetare se află interpretarea formalistă, care se ocupă în primul rând de analiza tehnicilor literare aplicate în operele respective, surprinzând tehnicile și strategiile poetice, discutând problematica trinității călător-narator-autor.

Analiza prozei itinerante a lui Bölöni Farkas nu aderă pe deplin nici unei paradigme, deci aceste metode de interpretare sunt aplicate simultan, completându-se reciproc. Această abordare se datorează mai multor fapte: în primul rând, avem acces la jurnalul de călătorie, care este paratextul narațiunii de voiaj. Pornind de la axioma următoare, potrivit căreia călătorii se adresează în mod diferit publicului larg și sferei private, interpretarea paralelă a

celor două texte deschide orizonturi noi în cercetarea lor. Pe de altă parte, iau în considerare și realitatea de dincolo de text, pentru că trec la analiza acelor surse, care nu se află într-o legătură directă cu lucrarea publicată sau cu jurnalul de călătorie, dar se concentrează în jurul călătoriei occidentale.

Ținând cont de principiile cercetării, partea a doua a acestui capitol examinează, din perspectiva diacronică, diferite obiceiuri și modele de călătorie. În cadrul acestei analize am plasat poziția călătoriei lui Bölöni Farkas în contextul călătoriilor din secolul al XIX-lea, iar în cadrul unei analize diacronice a discursurilor de receptare a prozei itinerante lui Bölöni Farkas, am prezentat modul în care presa contemporană, respectiv generațiile succesive interpretează călătoria funcționarului din Transilvania. Ulterior am sintetizat observațiile făcute în legătură cu alterarea acelor discursuri care înconjoară silueta călătorului și proza lui itinerantă.

După sinteza discursurilor legate de „Călătorie în America de Nord”, am ajuns la concluzia că prima premisă a cercetării mele s-a confirmat. După moartea lui Bölöni Farkas, limbajul criticii sub egida omagierii memoriei călătorului din Transilvania aplică strategii literare ale discursurilor și manifestărilor sacrale și cultice, iar în secolul XX se poate surprinde procesul de simplificare a discursurilor, prin obiectivizare. Din acest punct de reper, anii 1930 constituie o schimbare, pentru că Bölöni Farkas este definit ca fiind democrat, respectiv un reprezentant al burgheziei emergente, și nu doar călător și patriot.

Descoperirea jurnalului de călătorie – care acum se află în fondul unitarian a Bibliotecii Academiei Române din Cluj-Napoca – a deschis noi orizonturi și modalități de interpretare pentru critici și cercetători. Diversitatea surselor și manuscriselor disponibile – lucrarea publicată în anul 1834, jurnalul de călătorie, scrisori personale care provin din călătoria occidentală, documente oficiale, repertoriul cărților proprii și lista cărților împrumutate – nu a generat o diversificare semnificativă în natura cercetărilor și discursurilor legate de călătorie și în imaginea și proza itinerantă a lui Bölöni Farkas.

În discursurile apărute în a doua jumătate a secolului XX se poate identifica aceeași înclinație specifică discursurilor anterioare: călătoria occidentală și proza itinerantă lui Bölöni Farkas este analizată tot într-un context socio-economic și politic. Proliferarea și diferențierea discursurilor se poate detecta abia în anii 2000, când numeroase studii analizează traduceri efectuate de Bölöni Farkas, iar cartea „Călătorie în America de Nord”, numită, deseori, un manual al democrației, este examinată dintr-o perspectivă socio-culturală.

Capitolul al II-lea

Capitolul al II-lea pledează pentru o analiză textuală și stilistică detaliată, pornind de la relația dialogică a lucrării publicate în 1834 și a jurnalului de călătorie. Aplicând diferite metode ale teoriei literare, scopul cercetării constă în evidențierea aspectelor literare – tehnici și motive narrative, trăsături lirice și poetice – într-o analiză descriptivă și comparativă.

Pe baza strategiilor și convențiilor narrative ale epocii, în acest capitol am discutat următoarele strategii și tehnici literare: încadrarea operelor într-o specie literară, prezența naratorului, raportul între narațiunea publicată și jurnalul de călătorie. Jurnalul de călătorie relatează călătoria funcționarului din Transilvania, prin intrări aranjate în ordine cronologică, înregistrând consecvent întâmplările zilnice, iar prin materialul socio-istoric pe care îl stochează, constituie o importanță enormă pentru istoricul cultural. Deși în narațiunea „Călătorie în America de Nord” se realizează preluarea și transpunerea elementelor din jurnal, respectiv evenimentelor în succesiunea lor, prin preponderența pasajelor descriptive și discursive natura lucrării publicate este diferită față de jurnal.

Surprinzând raportul dialogic a celor două documente, am ajuns la concluzia că paratextul disponibil în formă de manuscris nuanțează, din punct de vedere stilistic și tematic, experiențele legate de călătoria în occident. În redactarea lucrării publicate în anul 1834, autorul apelează la o serie de tehnici și strategii poetice, respectiv retorice: schimbă detalii de timp și de spațiu, minimalizează prezența evenimentelor personale și retrage individul liric din prim-plan. Astfel, epitextul privat al lucrării publicate constituie o sursă mult mai coerentă și adecvată pentru analiză. Prin urmare, în jurnalul de călătorie, realitatea de dincolo de text dobândește o relevanță mai mare prin prezența lingvistică al entității eului și naratorului la persoana I. Față de jurnal, imaginea continentului este diferită în lucrarea publicată, deoarece în natura reprezentăției se pot identifica abateri de la imaginea experiențelor primordiale înregistrate în jurnal.

Capitolul al III-lea

După analiza tehnicilor și strategiilor retorice-poetice, teza de față implementează un nou aspect, o nouă perspectivă și metodă de cercetare: analiza călătoriei lui Bölöni Farkas din perspectiva istoriei culturale și sociale. În această abordare științifică apelez la directivele istoricului britanic Peter Burke: astfel, în acest capitol surprind complexitatea și problematica definirii figurii călătorului, iar în capitolul următor trec, pe baza surselor disponibile, la

sistematizarea acelor cărți și imprimare – în primul rând ghiduri turistice și narațiuni de călătorie – care influențează itinerarul călătorilor și perspectiva lucrării publicate. Analiza acordă o atenție deosebită acelor imprimare, care erau accesate, după călătorie, de publicul din Cluj-Napoca; astfel, pe lângă lucrarea „Călătorie în America de Nord”, au putut să exercite un impact, deși numai într-un cerc restrâns, asupra percepției cititorilor, nuanțând imaginea occidentului din mintea lor, fie confirmând, fie infirmând această imagine.

În capitolul al III-lea am constatat că Bölöni Farkas reprezintă acel călător care se orientează spre diferite aspecte ale vieții occidentale, surprinzând, în proza lui itinerantă, fațetele diferite, uneori total opuse, ale lumii de Vest. Categorizarea instituțiilor și facilităților vizitate – separând instituțiile culturale de cele administrative, sociale și religioase, respectiv de facilitățile industriale – a confirmat ipoteza referitoare la figura și imaginea călătorului. Așadar, Bölöni Farkas nu poate fi încadrat într-o singură categorie socială: natura instituțiilor vizitate, natura reflecțiilor efectuate după aceste vizite dovedesc faptul că implementează trăsăturile călătorului din epoca de reformă, trăsăturile turistului contemporan și că adoptă atitudinea tipică a diplomaților unitarieni. Ca ardent reformist, caută un model politic eficient în țările occidentale sub motoul „patrie și progres”; ca turist, călătorește în lumea nouă în scop recreativ, dar în același timp, locurile îi sunt familiare din ghidurile turistice; ca diplomat al Bisericii Unitariene, a traversat marea și oceanul pentru a instituționaliza relațiile cu confracții din Anglia și Statele Unite.

După această analiză am obținut rezultate neașteptate, pentru că am ajuns la revelația următoare: printre caracteristicile celor trei tipuri de călătorii se poate detecta o suprapunere evidentă. Nu poate fi efectuată o demarcație între cele două, pentru că ele sunt legate una de cealaltă.

Capitolul al IV-lea

Acest capitol se orientează către determinarea acelor amintiri, care probabil că au fost aduse în Transilvania cu prilejul călătoriei în occident. Pentru a realiza această cercetare, folosesc ca sursă repertoriile din anul 1825 și 1830, registrele cărților împrumutate și fondul bibliotecii lui Bölöni Farkas. Deși sunt convinsă că explorarea documentelor și imprimatelor aduse din occident nu este complet finalizată – fiindcă cercetătorul poate oricând să descopere o carte care conține semnătura autentică a lui Bölöni Farkas –, rezultatele acestui studiu dovedesc faptul că fondul anglo-american al bibliotecii călătorului este mult mai mare decât ceea ce poate fi reconstituit prin repertoriile lui Bölöni Farkas. Materialul acestor cărți și

imprintate a influențat într-un mod decisiv perspectiva adoptată în cartea „Călătorie în America de Nord”, deoarece notele de referință ale lucrării publicate numesc în mod explicit aceste surse.

Publicarea în 1834 a narațiunii de voiaj a jucat un rol decisiv în intensificarea și focalizarea atenției publicului din Cluj-Napoca asupra Statelor Unite. Se poate detracta creșterea împrumuturilor cărților legate de occident. Apelând la metoda de reconstituire a circulației imprimatelor prin analiza însemnărilor respectivelor liste de cărți, am ajuns la concluzia că, încă din anul 1832 – care constituie anul întoarcerii lui Bölöni Farkas în Transilvania –, aceste imprimare și ediții anglo-americane sunt împrumutate de mai multe persoane. Pe lângă narațiunea de voiaj a lui Lafayette în Statele Unite, preponderența cărților împrumutate este dată de imprimarele unitariene concepute în atelierele occidentului. Această listă a cărților împrumutate arată faptul, că după apariția lucrării „Călătorie în America de Nord”, interesul intelectualilor pentru State se intensifică într-un mod evident, fiindcă după luna decembrie a anului 1834, se realizează numeroase împrumuturi de imprimare istorice, geografice, statistice, legale.

Totodată cea mai relevantă descoperire a acestei cercetări o constituie revelația că volumele anglo-americane din biblioteca proprie a lui Bölöni Farkas sunt aduse chiar de călător însuși, din occident. Registrele de cărți împrumutate și înregistrările repertoriilor confirmă faptul că aceste imprimare au ajuns în posesia călătorului fie în timpul sejurului în occident, fie după întoarcerea în Transilvania. Scrisorile personale evidențiază faptul că, după 1832, Bölöni Farkas a apelat la rețelele de circulație contemporane și și-a procurat imprimarele noi prin intermediul literaturului Gábor Döbrentei. Pe de altă parte, se poate constata că această călătorie în occident a contribuit și la creșterea fondului francez a bibliotecii – jurnalul de călătorie conține mai multe înregistrări despre negustorii de cărți din Paris. Dar se poate surprinde și o diferențiere între natura imprimatelor franceze și anglo-americane: cărțile anglo-americane sunt, fără excepție, texte referențiale – statistici, tratate politice, religioase și istorice, compendii de documente legale, narațiuni de voiaj a unor călătorii –, iar printre imprimarele franceze ale repertoriului lui Bölöni Farkas putem detecta și texte ficționale, în mod clar literare – de exemplu, colecția de poezie a liricianului Bérangier.

Capitolul al V-lea

În continuare, acest capitol apelează la directivele și perspectivele lui Peter Burke, pornind de la întrebări referitoare la organizarea călătoriei; apoi se angajează la reconstituirea itinerarului călătoriei în occident. După surprinderea și sistematizarea diferitelor trasee europene, respectiv americane, și a modelelor de călătorie preluate de călători transilvăneni, m-am străduit să ofer un răspuns la următoarele întrebări: în ce măsură influențează ghidurile turistice populare decizia călătorilor – de exemplu, „The Traveller’s Guide through Scotland” sau „The Northern Traveller”, în ce măsură urmăresc aceștia traseul schițat în aceste ghiduri și în ce măsură putem să analizăm călătoria independent de obiceiurile călătorilor.

După analiza textelor care îi aparțin lui Bölöni Farkas, am evidențiat că narațiunile de voiaj, ghidurile turistice americane și europene, în care se abordează cele mai populare destinații ale turiștilor, au contribuit nu numai la facilitarea orientării, dar au și influențat într-o manieră decisivă perspectiva și itinerarul călătorilor transilvăneni. Deși mai multe stațiuni americane coincid cu stațiunile traseului parcurs de Levasseur și Lafayette, itinerarul nu este același. Itinerarul și sejurul călătorilor transilvăneni sunt influențate de mai multe aspecte: pe lângă ghidurile turistice, scrisorile de recomandare joacă un rol important în alegerea destinațiilor, în plus, și activitatea diplomatică a lui Bölöni Farkas dobândește un rol decisiv din punctul de vedere al traseului.

Luând în considerare toate aceste aspecte și concluzii, pot declara că a cincea premisă a cercetării de față s-a confirmat doar parțial. În posesia surselor disponibile, cercetătorul poate surprinde doar parțial acele obiecte și relicve, care au ajuns în Cluj-Napoca datorită călătoriei în occident a lui Bölöni, iar determinarea exactă a itinerarului și a atitudinii de călătorie adoptată se poate realiza tot numai până la un anumit punct.

Capitolul al VI-lea

Ultima parte a tezei trece la o analiză comparativă. În acest capitol abordez relația dintre cele două documente: lucrarea publicată în 1834 și jurnalul de călătorie. Mare parte a cercetărilor și studiilor de până acum au examinat numai imaginea lucrării publicate despre Statele Unite, și au ajuns, în unanimitate, la următoarea concluzie: călătorul manifestă un entuziasm nemărginit pentru Statele Unite. Dacă includem în cadrul analizei și jurnalul de călătorie, putem să detectăm mai multe diferențe și discrepanțe între cele două reprezentări ale Americii. În această analiză comparativă, surprind manifestarea unei ideologii mai puternice

în lucrarea publicată, care duce la concluzia ulterioară: acest transfer de cunoștințe nu comunică valori neutre, ci valori influențate de o ideologie a democrației perfecte. Prin manifestarea unei admirări necondiționate a călătorului către instituțiile americane, prin aplicarea tehnicilor selecției și combinației, „Călătorie în America de Nord” transmite o imagine mai idealistă, respectiv romantică și mai puțin autentică despre Statele Unite ale Americii. Astfel, se poate sesiza că premisa a treia a tezei, referitoare la tematica și natura reprezentării, s-a confirmat.